

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СУТНОСТІ ФЕНОМЕНУ “ГЛОБАЛІЗАЦІЯ”: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ

У статті проаналізовано підходи до дослідження феномену “глобалізація”. Зосереджено увагу на дослідженні еволюції поглядів щодо розуміння сутності глобалізації; висвітленні питання позитивних та негативних сторін.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні процеси, інтернаціоналізація, регіоналізація, лібералізація, універсалізація, модернізація, детериторизація.

ALLA MEISH

Khmelnitsky National University

THEORETICAL APPROACHES TO RESEARCH OF THE PHENOMENA OF «GLOBALIZATION», ITS PLUSES AND MINUSES

Globalization is one of the most actual problems in the modern world because it characterizes the state and development of the modern economic system. The problem of development of emerging economies and developing ones becomes very actual, because the negative consequences of globalization affect them the most.

The study of the process of globalization has important theoretical and practical significance because it puts the economy in the new conditions, changes the vector of its development. Formation and development of market economy in Ukraine requires the establishment of closer mutually beneficial relations with other states, active involvement in the process of international economic integration and globalization. Also, it is necessary to carry out such international and domestic policies that will prevent or reduce the negative impact of globalization on the national economy.

The author of the article analyzes the approaches to the study of the phenomenon of “globalization” and focuses on the study of the evolution of views on the understanding of globalization, highlighting its positive and negative sides.

Keywords: globalization, globalization processes, internationalization, regionalization, liberalization, universalization, modernization, deterritorialization.

Постановка проблеми. Досліджуючи різноманітні підходи та концепції, нами було виявлено, що сьогодні глобалізація стосується усіх сфер суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку тощо.

Безсумнівно, глобалізація містить як позитивні, так і негативні аспекти. Її позитивний вплив пов'язаний з ефектом конкуренції, до якої вона неминуче призводить, а негативний – з потенційними конфліктами, якими вона загрожує. Тому, звертаючись до дослідження феномена глобалізації як явища, автор, перш за все, намагається знайти відповідь на питання: що несе з собою сучасна загальна взаємозалежність країн та народів – перспективу загального прогресу та процвітання чи нові загрози і конфлікти?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі процес глобалізації економічного розвитку суспільства залишається найбільш обговорюваним. Кожного дня виникають нові праці вітчизняних та іноземних вчених, які намагаються дати найточніше визначення глобалізації, з'ясувати її сутність.

Питанням визначення феномена глобалізації присвячені праці таких іноземних вчених, як Дж. Стігліца «Як змусити глобалізацію працювати» і «Глобалізація та невдоволення нею», Р. Робертсона «Глобалізація: соціальна теорія та глобальна культура», Яна Шолте «Глобалізація. Критичний опис», Ю. Шишкова «Глобалізація – ворог або союзник країн, що розвиваються», Г. Фейгіна «Національні економіки в епоху глобалізації», А. Уткіна «Глобалізація: процес і осмислення», К. Омає «Світ без кордонів», Е. Гідденса «Наслідки модернізації» та «Третій шлях. Оновлення соціальної демократії», У. Бека «Що таке глобалізація? Помилки глобалізму», М. Стегера «Глобалізація: дуже короткий опис» та ін. На наш погляд, найбільш суттєві дослідження в цій галузі провели такі вітчизняні вчені, як А. Старостіна «Сутність та практичне застосування методик конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»)), В. Базилевич «Економічна теорія: політекономія», М. Трофименко «Глобалізація: підходи, школи, визначення».

Усі ці вчені зосереджували свою увагу і на дослідженні передумов процесу глобалізації, намагалися спрогнозувати та попередити її наслідки.

Метою статті є з'ясування сутності та наслідків глобалізації як складної багатоаспектної проблеми, що постійно породжує численні наукові дискусії, і тому на сьогодні вона не має простого й однозначного тлумачення.

Викладення основного матеріалу. Зміст самого поняття “глобалізація” залишається предметом гострих дискусій. На сьогоднішній день не існує єдиної концепції, яка б повністю розкривала її сутність. Вивчивши низку наукової літератури, кожен науковець пропонує власне бачення періодизації цього процесу. Деякі дослідники вважають, що давати визначення глобалізації – це марна справа. Вона є лише новим проявом колоніалізму. Інші стверджують, що це об'єктивний процес по використанню позитивних глобалізаційних ефектів та усунення негативних.

Глобалізація як науковий феномен, як об'єкт міждисциплінарних досліджень привертає протягом останніх десяти років усе більшу увагу вітчизняних дослідників. Сьогодні глобалізацію розглядають не лише як економічний, соціальний, політичний, але й культурний феномен.

Пропонуємо провести аналіз підходів різних науковців до визначення цього процесу. Трофименко М. В. виділяє такі найвпливовіші школи, які займаються глобалістикою:

- Класична школа (Р. Робертсон, І. Валлерстайн, Д. Хелд, С. Хантінгтон та інші);
- Школа гіперглобалістів (К. Омає);
- Школа трансформістів (Е. Гідденс, У. Бек, Д. Розенау, О. Білорус та інші);
- Школа скептиків (Дж. Томпсон та інші).

Дискус глобалізації в соціальній науці виникає в середині 80-х рр., коли це поняття став розробляти й популяризувати Р. Робертсон [8]. З кінця 80-х рр. більшість пошуків в рамках теорії змін зосереджена на новому генеральному напрямку – розробці теорій глобалізації. В 1990 р. виходить програмна збірка статей “Глобальна культура” [7], у якій опубліковані роботи провідних теоретиків: І. Уоллерстайна, М. Арчер, Р. Робертсона, М. Фазерстоуна, А. Аппадурі, Б. Тернера та ін. З цього часу одна за другою з'являються фундаментальні монографії про глобалізацію, написані Л. Склером, Р. Робертсоном, О. Іанні, М. Уотерсом, А. Аппадурі, У. Беком [1] та іншими видатними науковцями, які заклали фактично теоретичні підвалини політичної глобалістики.

Подальше удосконалення змісту цього терміну відбулось в працях представників Гарвардської школи бізнесу, один з яких К. Омає, у своїй книзі “Світ без кордонів” 1990 р. [9], акцентує увагу на тому, що в новій ері глобалізації всі народи й всі основні процеси потрапляють у залежність до так званого глобального ринкового простору, а традиційні держави-нації стають невідповідними партнерами по бізнесу. Відповідно до чого т. зв. “економічний націоналізм” окремих держав стає безглуздим, оскільки роль “сильних акторів” на світовій економічній сцені відтепер грають “глобальні фірми”. Крім того, К. Омає робить наголос на тому, що світова економіка відтепер визначається взаємозалежністю центрів “тріади” (США, Японія, ЄС). Саме в цьому, на думку автора, і виражається суть глобалізації.

У. Беком глобалізацію представляє у трьох вимірах:

- як об'єктивна тенденція світового розвитку;
- як ціль, висунута політичним керівництвом держав світу;
- як методологія аналізу світового розвитку й формування національних інтересів.

Німецький дослідник глобалізації у своїй відомій роботі “Що таке глобалізація” не методологічному рівні розрізняє глобалізацію, глобальність та глобалізм. Під останнім він розуміє “розуміння того, що світовий ринок витісняє або піднімає політичну діяльність”, до того ж він наголошує на тому, що глобалізм є ідеологією панування світового ринку або неолібералізму.

Саме дана ідеологія діє виключно за економічним принципом, “зводить багатовимірність глобалізації тільки до одного господарського виміру, при цьому інші аспекти глобалізації – економічний, культурно-цивілізаційний, політичний – розглядаються як такі, що підпорядковуються ключовій детермінанті світового ринку.

На думку У. Бека, ідеологічна основа глобалізації, її ядро полягає в тому, що відбувається ліквідація розбіжності між політикою і економікою. В цьому зв'язку головне завдання політики полягає в тому, аби виявити правові, соціальні і економічні рамкові умови, за яких господарська діяльність взагалі стає суспільно можливою і узаконеною.

У. Бек наголошує на тому, що глобалізація – це передусім процеси, або “багатомірність без єдності”. Фактично, в його розумінні, глобалізація – це процес, рух, хоча й не пряминолінійний, що призводить до формування транснаціональних просторів проблем, конфліктів людських біографій. Глобалізація є не переробна умова людської діяльності наприкінці ХХ століття” [1, с. 34.]. Визначення глобалізації, яке дає У. Бек, розкриває головним чином наслідки та зовнішні прояви глобальних процесів, тоді як внутрішня сутність та причини феномену залишаються практично за межами інтерпретації дефініції, що досліджується. Так-от, Ян Шолте узагальнює різні трактування “глобалізації” і зводить їх до п'яти таких ключових загальноприйнятих визначень, намагаючись вийти на визначений рівень політико-економічних узагальнень [10]:

1. *Глобалізація як інтернаціоналізація.* Тут поняття “глобалізація” використовується для опису відносин між країнами, для яких характерне зростання міжнародного обміну і взаємозалежності. Завдяки зростанню міжнародної торгівлі і іноземних інвестицій здійснюється перехід від “закритої системи економіки, де головними елементами є національні економіки, до глобалізованої економіки, в якій окремі національні економіки включені у систему міжнародних процесів і угод.

2. *Глобалізація як лібералізація.* У цьому визначенні “глобалізація” розглядається як процес зняття державних обмежень та створення “відкритої” світової економіки без кордонів.

3. *Глобалізація як універсалізація.* У цьому сенсі поняття “глобальний” використовується як “загальносвітовий”, а “глобалізація” – як процес поширення різних об'єктів і досвіду серед усіх людей планети (телебачення, комп'ютери та ін.).

4. *Глобалізація як вестернізація або модернізація.* Тут, перш за все, мається на увазі “американізація” усіх сфер життя людини. “Глобалізація” у цьому випадку трактується як динамічне поняття, оскільки суспільні структури модернізму (капіталізм, раціоналізм, індустріалізм, бюрократизм і т. п.) поширюються по усьому світу, знищуючи існуючі культури і процеси локального самовизначення.

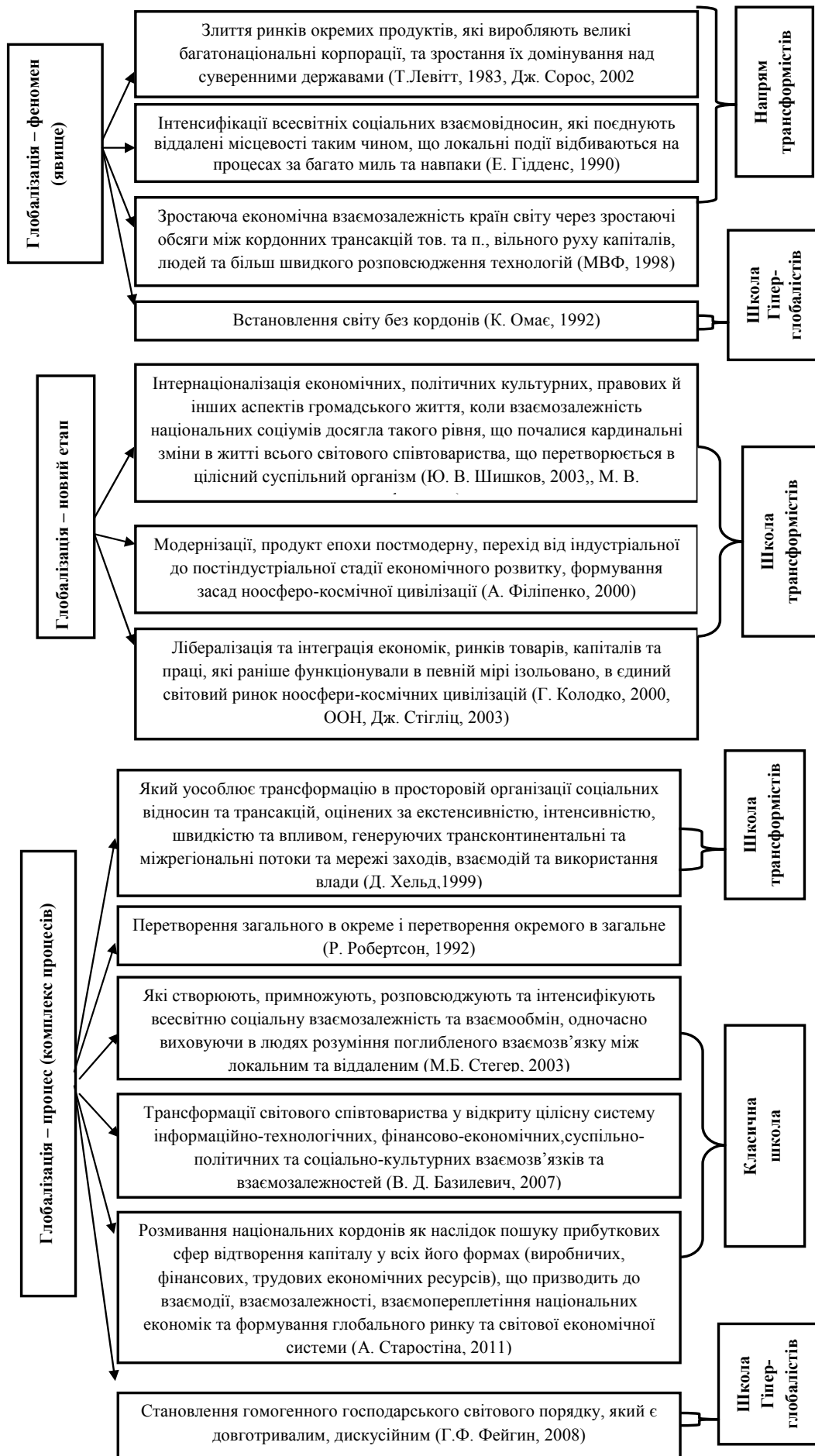

Рис. 1. Структуризація підходів до визначення сутності глобалізації

5. *Глобалізація як детериторизація.* Це поняття називають також супратериторіальністю. У цьому сенсі “глобалізація” спричиняє “реконфігурацію” географії таким чином, що суспільний простір більше уже відображається у поняття територіальних просторів, територіальних відстаней і територіальних границь.

Розглянувши праці В.М. Трофименко та Е.В. Прушківської, пропонуємо розглянути поєднані підходи із систематизацією визначень глобалізації (рисунк 1).

Аналіз систематизованих визначень глобалізації показує еволюцію уявлень щодо її сутності. На початку 80-х років, коли термін «глобалізація» вперше з'явився в науковій літературі, він сприймався як окреме явище, яке торкається здебільшого економічного аспекту діяльності людства. Подальші дослідження показали наявність взаємозв'язку між глобалізацією, інтернаціоналізацією, інтеграцією, модернізацією, і її сутність вчені почали вбачати у їх новому етапі. Останнім часом все більше дослідників глобалізації трактують її як процес, який має певні часові рамки і результати якого на сьогоднішній день ще не є зрозумілими.

От наприклад, на думку Н. Косолапова: “Інтернаціоналізація – регіоналізація – єдиний і цілісний світ – глобалізація” об'єднує ці явища те, що усі вони передбачають вихід безлічі внутрішніх раніше процесів за межі границь окремо взятої держави.

Інтернаціоналізація припускає вихід чогось раніше суцільно внутрішнього за початкові рамки або ж об'єднання дій декількох суб'єктів світової економіки і політики навколо загальних для них задач, цілей, виду діяльності. Регіоналізація часто розглядається як характерна ознака світової економіки і політики кінця ХХ ст. Без явища регіоналізації навряд чи могли скластися і вистояти середні і великі держави не тільки стародавності і середньовіччя, але нового і новітнього часу.

Глобалізація є результатом інтернаціоналізації, вона не могла б виникнути, якби їй не передували масштабні, довгострокові і всеохоплюючі процеси інтернаціоналізації, що підготували матеріальну когнітивну, політичну основу для глобалізації. Якщо явище інтернаціоналізації різних видів діяльності, відносин, процесів обміну і розвитку існує стільки, скільки самі міжнародні відносини, то глобалізація як явище склалася у другій половині ХХ ст.

Якщо спробувати дати визначення глобалізації кількома словами, то можна сказати, що глобалізація – це, за словами відомого українського дослідника проблем глобалізації Олега Білоруса, процес прискорення та вдосконалення різноманітних міжнародних потоків товарів та інформації в загальному контексті соціального розвитку [2, с. 103].

Якщо ж дати більш широке визначення, то можна сказати, що глобалізація – це процес інтенсифікації взаємозв'язків між різними формами організації суспільного життя, внаслідок якого посилюється взаємозалежність акторів міжнародних відносин.

На думку А. Старостіної, глобалізація – це об'єктивний процес розмивання національних кордонів як наслідок пошуку прибуткових сфер відтворення капіталу у всіх його формах (виробничих, фінансових, трудових, економічних ресурсів), що призводить до взаємодії взаємозалежності, взаємопереплетіння національних економік та формування глобального ринку та світової економічної системи.

Як зауважує М. Делягін, один з перших у Росії дослідників феномена глобалізації, глобалізація характеризується такими рисами, як «руйнування адміністративних бар'єрів між країнами, планетарне об'єднання регіональних фінансових ринків, поширення фінансових потоків, конкуренції, інформації й технологій по всьому світу. Найважливішою рисою глобалізації, на його думку, є формування в масштабах усього світу не просто фінансового або інформаційного ринку, а фінансово-інформаційного простору, в якому у все більшій мірі здійснюється не тільки комерційна, але й вся діяльність людства».

Відомий російський філософ О.Панарін визначає глобалізацію як «процес ослаблення традиційних територіальних, соціокультурних і державно-політичних бар'єрів, становлення неупорядкованих зовнішніх впливів і нової системи міжнародної взаємодії й взаємозалежності» [6, с. 300]. Однак на сьогоднішній день немає загально визнаної концепції глобалізації. У різних регіонах, суспільствах, наукових дисциплінах цей термін має свій специфічний зміст. Процес глобалізації таким чином, ще має потребу в серйозному теоретичному осмисленні. Отже, в широкому сенсі мова йде про зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність усіх сегментів світової економіки і політики. Глобалізація сьогодні означає новий етап інтеграційних процесів у світі і призводить до втягування більшої частини людства в єдину відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх засобів інформатики і телекомунікацій.

Гарвардський учений Стенлі Хоффман у своїй статті «Зіткнення глобалізацій» називає три важливі фактори впливу глобалізації на світову політику. Інституціональний фактор обумовлений небажанням держав ослаблювати власний суверенітет під ударами глобалізації чи так званої «гуманітарної інтервенції». Національний фактор зумовлений національною природою громадянства, локалізованою, на відміну від економічного життя, у глобальному масштабі. Об'єднаний інформаційно-комунікаційними технологіями світ поки що не має колективної свідомості чи солідарності. Третій фактор пов'язаний зі зниженням ролі політичних, економічних та інших бар'єрів, що сприяє поширенню конфліктів та тероризму.

Вчений вважає, що у світі відбувається «зіткнення глобалізацій» – економічної, культурної та політичної. На його думку, економічна глобалізація є результатом революцій у технологіях, інформації, торгівлі та міжнародному бізнесі. Як наслідок, приватні компанії, інвестори, банки, держави та міжнародні

економічні угруповання збільшили своє сукупне багатство. Однак ці успіхи не сприяли соціальній справедливості та стали причиною нерівності всередині держав і між ними.

Культурна глобалізація породжена технологічною революцією та економічною глобалізацією, які разом сприяють транскордонному руху товарів культури. Політична глобалізація характеризується домінуванням Сполучених Штатів, інших міжнародних та неурядових інститутів. Беззаперечні переваги глобалізації обмежуються її лімітованістю, яка виключає багато бідних країн через нерівномірний економічний розвиток та соціальні умови.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна вести мову про те, що сьогодні глобалізація багатьом здається дуже привабливою і всеохоплюючою, однак поки що вона перебуває в початковій стадії і передбачити всі її наслідки дуже складно. Але вже окреслилися деякі перші результати цієї нової системи світового устрою. Можна сказати, що її вплив на соціально-економічні процеси і становище в окремих країнах і регіонах є неоднозначним. До позитивних рис глобалізації слід віднести зростання контактів і зв'язків між народами в сфері економіки, торгівлі, технології та культури. Глобалізація сьогодні означає новий етап інтеграційних процесів у світі і призводить до втягування більшої частини людства в єдину відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх засобів інформатики і телекомунікацій. Незмінно підкреслюючи економічні основи, що відбуваються сьогодні у світі глобальних змін, різні автори виділяють різні аспекти глобалізації, наприклад: організаційно-управлінський, економічний, технічний, просторовий, культурний, політичний.

Однак глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростання участі країни у світових економічних процесах, а й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікації руху технологічних нововведень тощо, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків. Світова практика доводить, що вигаш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності. Отже, до негативних наслідків глобалізації належать: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нерациональної структури господарства, політичної та економічної залежності. Саме тому глобалізація як суперечливий процес потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

Література

1. Бек У. Происходит ли глобализация / Ульрих Бек ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Білорус О.Г. Глобальні перспективи і сталий розвиток / О. Білорус, Ю. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
3. Вебер А.Б. Современный мир и проблема глобального управления / Александр Борисович Вебер // Век глобализации. – 2009. – № 1. – С. 47–55.
4. Економічна теорія: Політекономія : [підруч. / за ред. В. Д. Базилевича]. – [6-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с.
5. Наконечний В.М. Україна в глобалізаційних та інтеграційних процесах / В.М. Наконечний // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць ; наук. ред. Канцелярук Б.І. та ін. – К. : КиМУ, 2010. – Вип. 1. – С. 248–259.
6. Панарин А.С. Искушение глобализмом / Александр Сергеевич Панарин. – М. : Эксмо-Пресс, 2002. – 416 с.
7. Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity. Ed. by M. Featherstone. – London, 1990.
8. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. – London : Sage Publications Ltd., 1992. – 188 p.
9. Ohmae K. The borderless world: Power and strategy in the interlinked economy. – Fontana. – 1990. – 243 p.
10. Scholte J. A. Globalization. A critical introduction. – London : Palgrave, 2000. – 361 p.
11. Sklair L. Sociology of the Global System. – N. Y. Hemel Hempstead, 1991. – 269 p.

References

1. Bek U. Proyskhodyt ly hlobalyzatsiya / Ulrykh Bek ; [per. s nem.]. – M. : Prohress-Tradytsiya, 2001. – 304 s.
2. Bilorus O.H. Hlobalni perspektyvy i stalyy rozvytok / O. Bilorus, Yu. Matseiko. – K. : MAUP, 2005. – 492 s.
3. Veber A.B. Sovremennyy myr y problema hlobalnoho upravleniya / Aleksandr Borysovykh Veber // Vek hlobalyzatsyy. – 2009. – Vol. 1. – S. 47–55.
4. Ekonomichna teoriia: Politekonomiia : [pidruch. / za red. V. D. Bazylevycha]. – [6-e vyd., pererob. i dop.]. – K. : Znannia-Pres, 2007. – 719 s.
5. Nakonechnyi V.M. Ukraina v hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesakh / V.M. Nakonechnyi // Problemy mizhnarodnykh vidnosyn : zb. nauk. prats ; nauk. red. Kantseliaruk B.I. ta in. – K. : KyMU, 2010. – Vyp. 1. – S. 248–259.
6. Panaryn A.S. Yskusheniye hlobalyzmom / Aleksandr Serheevykh Panaryn. – M. : Eksmo-Press, 2002. – 416 s.
7. Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity. Ed. by M. Featherstone. – London, 1990.
8. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. – London : Sage Publications Ltd., 1992. — 188 p.
9. Ohmae K. The borderless world: Power and strategy in the interlinked economy. – Fontana. – 1990. – 243 p.

Рецензія/Peer review : 20.9.2013 р. Надрукована/Printed : 2.10.2013 р.
Рецензент: д.е.н., проф., зав.кафедри економічної теорії ХНУ - Лук'янова В.В.

УДК 339.56.055

Т.С. ТОМАЛЯ, А.П. ОЛЕКСІЙЧУК

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ВИЗНАЧЕННІ НАПРЯМІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗЕД

У статті розглянуто експорт-імпорт товарів в Україні, також запропоновані шляхи покращення зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано динаміку експорту-імпорту товарів за останні роки у порівнянні з іншими країнами та досліджений зв'язок між Україною та основними країнами-партнерами в експорті та імпорті.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, країни-партнери, розвиток.

TOMALYA TATIANA STANISLAVIVNA, OLEKSIYCHUK ANNA PETROVNA
Khmelnitsky National University, Khmelnytsky

ANALYTICAL ESTIMATION OF EXPORT-IMPORT OPERATIONS IN DETERMINATION OF DIRECTIONS OF PERFECTION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Abstract - The purpose of this paper is to study peculiarities of the foreign trade of Ukraine, as well as the identification of weaknesses and the reasons for the negative tendencies that exist at the moment.

Effective development of any trade impossible without integration processes and the development of economic relations with other countries. The traditional and most advanced form of international economic relations is international trade, so it is the main component of foreign policy.

In Ukraine in today's mainstream development integration in the world community is to conduct foreign trade operations. Export potential of Ukraine is determined by the amount of goods that can be produced in the economic and social spheres and implemented in the global market with maximum benefit for the country.

Keywords: export, import, foreign trade, development, transportation, countries-partners.

Актуальність теми. Розвиток зовнішньоекономічних операцій в Україні протягом 2010–2012 рр. характеризувався негативними тенденціями, від'ємним сальдо товарообігу та незадовільною структурою експортно-імпортних операцій. Головне місце в цій проблемі займають питання винайдення оптимальних рішень, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної політики держави, захист її економічних інтересів та прискорення економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо аналізу підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці та практики, а саме Базилук Я.Б., Бережнюк І.Г., Вахненко Т., Дронова Д.В., Захарова К.В., Карамбович І.М., Ковтун Е.О., Козик В.В., Шевченко Л.Г. та інші.

Метою статті є дослідження особливостей формування зовнішньоекономічної діяльності України, а також визначення недоліків та причини негативних тенденцій, які існують на даний момент.

Виклад основного матеріалу. Ефективний розвиток будь-якої торгівлі неможливий без здійснення інтеграційних процесів та розвитку економічних зв'язків з іншими країнами. Традиційною і найбільш розвинутою формою міжнародних економічних зв'язків є міжнародна торгівля, тому вона виступає основною складовою зовнішньоекономічної політики держави.

Рис. 1. Темпи зміни експорту-імпорту товарів за 2012–2013 роки